

Ο πατρικός χαρακτήρας στα σύγχρονα παιδικά βιβλία

Νικητίδου Καλλιόπη

Νηπιαγωγός

ΠΜΣ στις Επιστήμες της Αγωγής: Δημιουργική Γραφή και Εκπαίδευση Π.Δ.Μ & ΑΠΘ
kalniki93@gmail.com

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους συγκροτείται και παρουσιάζεται η πατρότητα και οι μορφές της μέσα από σύγχρονα αγγλικά και ελληνικά εικονοβιβλία της τελευταίας τετραετίας (2020-2024). Υπό το πρίσμα αυτό, εξετάστηκε ο πατέρας κειμενικά αλλά και εικονογραφικά μέσα από τα γνωρίσματά του, τις πράξεις του και, τέλος, τη συμπεριφορά και τις σχέσεις που «κτίζει» με τα παιδιά του. Συγκρίνοντας τις πατρικές μορφές που κυριάρχησαν σε παλαιότερα εικονοβιβλία, παρατηρείται ότι οι σημερινοί συγγραφείς και εικονογράφοι δημιουργούν από κοινού εξελιγμένους και εκμοντερνισμένους πατρικούς χαρακτήρες που επιθυμούν να είναι παρόντες κι άμεσα συμμετέχοντες στο μέγαλωμα και την ανατροφή του παιδιού απολαμβάνοντας, τον χρόνο που περνούν μαζί μέσα από κοινές δράσεις.

Λέξεις-κλειδιά: πατρότητα, εικονοβιβλία, απεικόνιση, πατρικοί χαρακτήρες

Abstract

This paper seeks to highlight the ways in which fatherhood and its various forms are constructed and presented through contemporary English and Greek picturebooks of the last four years (2020-2024). In this context, the father was examined both textually and illustratively through his characteristics, actions, and, ultimately, the behavior and relationships he 'builds' with his children. Comparing the paternal figures that dominated older picturebooks, it is observed that today's authors and illustrators are collectively creating developed and modernized paternal characters who aspire to be present and actively involved in the upbringing and care of their child, enjoying the time they spent together through shared activities.

Keywords: fatherhood, picturebooks, representation, father figures

Εισαγωγή¹

Το ζήτημα του φύλου έχει απασχολήσει ανά τους αιώνες τις ανθρώπινες κοινωνίες, καθώς καθορίζει τον διαχωρισμό των κοινωνικών υποκειμένων και την κατανομή της εξουσίας. Η έμφυλη ταυτότητα διαμορφώνεται από τη βρεφική ηλικία (Δευτεραίος, Θάνος & Παπαλέξη, 2022, σ. 4) μέσω της μίμησης και παρατήρησης ομόφυλων προσώπων, με τα παιδιά να υιοθετούν συμπεριφορές ανάλογες του βιολογικού τους φύλου λόγω κοινωνικών προσδοκιών. Για πολλά χρόνια, διαφορετικά μεγαλώνουν τα αγόρια από τα κορίτσια ενώ αυτή η διαπαιδαγώγηση με την πάροδο του χρόνου κανονικοποιείται, διότι ο άνθρωπος πολιτισμός στον πυρήνα, στην βάση και στο σύνολό του υπήρξε ανδροκεντρικός (Καλλιέρου, 2013, σ.29). Μάλιστα, συχνά τα παιδιά γαλουχούνται με την πεποίθηση ότι ο άνδρας είναι εκείνος που οφείλει να συντηρεί οικονομικά την οικογένεια και να εργάζεται ενώ η γυναίκα είναι επιφορτισμένη με το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών.

Στο πλαίσιο αυτό η παιδική λογοτεχνία δεν μπορεί να (παρα)μείνει αμέτοχη, αντίθετα συμβάλλει μοναδικά με έργα που προσεγγίζουν τις έννοιες του φύλου, της οικογένειας και των γονεϊκών ρολών. Ιδιαίτερα, οι γονεϊκοί χαρακτήρες αντιπροσωπεύουν τους σημαντικούς «άλλους» και αποτελούν ένα προσφύλις θέμα που απορρέει από τον ίδιο τον κόσμο του παιδιού (Κανατσούλη, 2014 · Παπαδάτος, 2016). Παρόλο που για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα κυριαρχούν οι λογοτεχνικές μητέρες στην παιδική λογοτεχνία (Κανατσούλη, 2014, σ. 44) ενώ η μελέτη των λογοτεχνικών πατέρων είναι εμφανώς παραμελημένη (Adams et al., 2011, p. 2), σταδιακά ωριμάζουν οι συνθήκες ώστε να ενταχθεί η θεματική της πατρότητας στους κόλπους της, διότι αγγίζει τόσο το κομμάτι της οικογένειας όσων και των σχέσεων με τον γονέα (Quinn, 2009, σ. 141). Εξάλλου, η παιδική λογοτεχνία διαδραματίζει κι έναν κοινωνικοποιητικό ρόλο (Γαβριηλίδου, 2018, σ. 137), καθώς έρχεται να ενισχύσει με συγκεκριμένα μοντέλα συμπεριφοράς ή πρότυπα (Κανατσούλη, 2004, σ. 28) την ανάπτυξη των αρχικών σχέσεων που έχει το παιδί με τους γονείς.

Παράλληλα, όμως, η παιδική λογοτεχνία ως ένα κοινωνικό προϊόν παράγεται σε μια συγκεκριμένη εποχή (Sarland, 2009, σ. 64) και επικοινωνεί, αναμφίβολα, κάποια μηνύματα στους αναγνώστες της (Quinn, 2009, p. 141) αναφορικά με το ποιες συμπεριφορές και στάσεις είναι επιθυμητές ή αποδεκτές (Adams et al., 2011, p.1), ενέχοντας μια εγγενώς (Hunt, 2009, σ. 19) ιδεολογία, φανερή ή κρυφή (Κανατσούλη, 2004, σ.18). Ποια είναι λοιπόν τα μηνύματα των παιδικών βιβλίων αναφορικά με τα μοντέλα οικογένειας και τα πατρικά πρότυπα; Το ανδρικό φύλο απεικονίζεται απαλλαγμένο από έμφυλα στερεότυπα; Πώς προβάλλονται οι γονεϊκοί ρόλοι; και τέλος ποια μοντέλα συμπεριφοράς επικοινωνεί η λογοτεχνία στα παιδιά; Όλα αυτά είναι ζητήματα που έχουν απασχολήσει κατά καιρούς τους θεωρητικούς και κριτικούς της παιδικής λογοτεχνίας. Αναμφίβολα, όμως, κάθε εποχή έχει τους δικούς της ήρωες-πρότυπα (Γιαννικοπούλου, 2008, σ. 146) και θα ήταν λάθος να τροποποιηθούν ώστε να συμφωνούν με την ισχύουσα σήμερα πραγματικότητα (Κανατσούλη, 2004, σ. 215). Για παράδειγμα, ένας κακοποιητικός

1 Το άρθρο προέκυψε από τη διπλωματική μου εργασία η οποία συντάχθηκε στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο τμήμα Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, υπό την επιστημονική επίβλεψη της καθηγήτριας Παιδικής Λογοτεχνίας, Μένης Κανατσούλη, την οποία ευχαριστώ και από εδώ για την υποστήριξή της.

λογοτεχνικός πατέρας μπορεί να απηχούσε μια ηθικοπλαστική διαπαιδαγώγηση σε προηγούμενες εποχές. Με τα σημερινά δεδομένα, εγγράφεται ως μια αναμφίβολα αυστηρή και αντιπαιδαγωγική περσόνα (Γιαννικοπούλου, 2008, σ. 146). Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά λόγω της νεαρής τους ηλικίας μπορεί εύκολα να επηρεαστούν και να υιοθετήσουν/εσωτερικεύσουν τα μηνύματα αυτά ως αποδεκτές κοινωνικές συμπεριφορές (Κανατσούλη, 2004). Προκειμένου να δούμε πώς το ανδρικό φύλο εγγράφεται μέσα από την πατρότητα και πώς συγκροτείται και απεικονίζεται η πατρική ταυτότητα διαχρονικά στην ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας θα επιχειρήσουμε μια μικρή ανασκόπηση.

Αρχικά, τα γονεϊκά πρότυπα στη λογοτεχνία ήταν παραδοσιακά και συχνά αποτυπώνονται στα λαϊκά παραμύθια, όπου οι οικογένειες διαρθρώνονται με βάση το πυρηνικό μοντέλο και τις πατριαρχικές αξίες. Έτσι, συχνά οι πατέρες απουσιάζουν από το σπίτι και αδιαφορούν για τα γονεϊκά τους καθήκοντα, όπως στον παραμυθιακό πατέρα του Χάνσελ και της Γκρέτελ (Κανατσούλη, 2011, σσ. 46, 118, 122). Αλλά και στις κατοπινές περιόδους (1967-1971), το παραδοσιακό μοντέλο ρόλων στην οικογένεια παραμένει, με τους ανδρικούς ενήλικους χαρακτήρες να μην φέρουν γονεϊκές αρμοδιότητες (Cutler & Lewis, 2023, p. 3). Παρόμοια, η πατρότητα σε ελληνικά παιδικά βιβλία παρουσιάζεται στατική και εγκλωβισμένη σε έμφυλα στερεότυπα έως τη δεκαετία του 1980 (Τσιλιμένη, 2013, σ. 115). Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, ο πατρικός χαρακτήρας παραμένει περιφερειακός (Anderson & Hamilton, 2005, p.145), απεικονίζεται απόμακρος και άσπλαχνος (Adams et al., 2011, p. 11) με επαγγελματικές ιδιότητες μόνο (Γιαννικοπούλου & Μακρή, 2007, σ. 513). Τέτοια παραδείγματα, αποτελούν αντίστοιχα ο αυστηρός και συντηρητικός πατέρας στο *Zoo* (1984) (Bradford, 1998, pp.87-88) και ο εργασιομανής κύριος Piggott του *Piggybook* (1986) που αποποιείται οποιαδήποτε οικιακή υποχρέωση (Κανατσούλη, 2008, σσ. 159-161). Αλλά ακόμα και σε βραβευμένα εικονοβιβλία οι λογοτεχνικοί πατέρες υποεκπροσωπούνται και πολύ λίγο συμμετέχουν στο μέγαλωμα των παιδιών τους (Anderson & Hamilton, 2005· Τσιλιμένη, 2013). Μάλιστα, οι Laura Cutler και William Lewis (2023) διαπιστώνουν ότι οι μπαμπάδες παρουσιάζονται εμφανώς ομογενοποιημένοι να φέρουν στερεοτυπικές έμφυλες συμπεριφορές (π.χ. ξεχασιάρηδες, αμέτοχοι και αδιάφοροι προς τα παιδιά, λευκοί και ετεροφυλόφιλοι). Περισσότερο κάνουν μια σύντομη (guest) εμφάνιση στην ιστορία σαν περιφερειακοί χαρακτήρες. Ωστόσο, καθώς βαδίζουμε από τον 20^ο αιώνα προς τον 21^ο παρατηρείται μια μετατόπιση από τον αφανή στον εμπλεκόμενο πατέρα (Adams et al., 2011, p.1) κι από τον ισχυρό στον τρυφερό και ευαίσθητο μπαμπά (Οικονομίδου, 2013, σ. 292) που περισσότερο συμβαδίζει με το σημερινό γονεϊκό προφίλ. Έτσι, κάνουν την εμφάνιση τους οι «φεμινιστικοί» μπαμπάδες (Κανατσούλη, 2014, σ. 44), οι οποίοι έχουν πιο ενεργό ρόλο στην ανατροφή των παιδιών.

Βέβαια, τα εικονοβιβλία που θα μας απασχολήσουν είναι ένα πολυτροπικό είδος που εμπεριέχει δύο αφηγήσεις: τη λεκτική και την εικονιστική που συνήθως ενισχύει την υπόθεση (Κανατσούλη, 2007· Nodelman, 2009), συμφωνώντας ή διαφωνώντας με το λεκτικό κείμενο. Επομένως, υπάρχει μια ιδεολογία και στην εικονογράφηση (Γιαννικοπούλου, 2008, σ.153) που μπορεί να αποκαθλώσει ή να αποδομήσει στερεοτυπικές συμπεριφορές και παραδοσιακά πρότυπα. Είναι πολύ σημαντικό, λοιπόν, να αναζητήσουμε ποια επιπλέον στοιχεία συλλέγουμε για τη λογοτεχνική πατρότητα μέσα από την εικονογράφηση. Το σκηνικό (χωροχρόνος), για παράδειγμα, μας πληροφορεί για

τον πατρικό τόπο δράσης καθώς επίσης για τις ασχολίες και τα ενδιαφέροντα του πατέρα (Γιαννικοπούλου, 2008, σ. 137). Μάλιστα, στα παλιότερα εικονοβιβλία ο χώρος εμφάνισης των πατέρων είναι (συνήθως) εξωτερικός και συνυφασμένος με κάποια περιπέτεια (π.χ. μονοπάτι για πεζοπορία, λίμνη για ψάρεμα) (Cutler & Lewis, 2023, p. 9) ή αναδεικνύει ανδρικές δραστηριότητες υπαίθριες (κάμπινγκ) ή νυχτερινές (άναμμα φωτιάς) όπως στο *Just Me & My Dad* (1975) του Mayer. Ταυτόχρονα, όμως, μάς αποκαλύπτεται ποιος είναι ο (ελεύθερος) χρόνος που αφιερώνει ο πατέρας και συνακόλουθα ποια η εμπλοκή ή μη συμμετοχή του στην καθημερινότητα του παιδιού. Συνηθίζεται στα παλιά εικονοβιβλία, όπως στο *Μάντεψε πόσο σ' αγαπώ* (1994) του Sam McBratney, ο πατέρας να «συναντιέται» τη νύχτα με το παιδί καθώς τότε επιστρέφει από τη δουλειά του (Quinn, 2009, pp. 153-154). Το μέγεθος (υπερμεγέθης ή γιγάντιος) της πατρικής φιγούρας μπορεί να συμβολίζει τη γονεϊκή εξουσία, ενώ η τοποθέτηση (κοντά, μακριά, δίπλα κ.ο.κ.) των χαρακτήρων στη σελίδα φανερώνει τις μεταξύ τους σχέσεις (Γιαννικοπούλου & Μακρή, 2007, σσ. 513-515, 517). Επίσης, η στάση σώματος αποκαλύπτει συναισθήματα (απάθεια, φιλικότητα) όπως και η σωματική ή μη επαφή (αγκαλιά, χάδι, φιλιά). Το ίδιο συμβαίνει με την ανταλλαγή ή μη του βλέμματος (Γιαννικοπούλου, 2008, σ. 136). Τέλος, με τη χρήση χιούμορ στην εικονογράφηση μπορεί να αποκαθλώνονται οι ενήλικες μορφές μέσα από τις οπτικές μεταφορές (Γιαννικοπούλου, 2004, σ. 6).

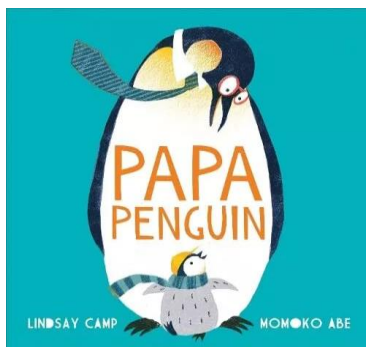
Στο παρελθόν, φαίνεται ότι συντηρήθηκαν ιδιαίτερα οι έμφυλες συμπεριφορές στα παιδικά βιβλία και τα πατρικά πρότυπα παρέμειναν άκαμπτα. Ο πατρικός χαρακτήρας (όπως και το σύνολο των ανδρικών) ήταν λιγότερο ενεργός, συμμετέχων ή κεντρικός στην καρδιά της ιστορίας (Γιαννικοπούλου, 2008 · Κανατσούλη, 2011) αντικατοπτρίζοντας, παράλληλα, τη θέση που είχε και μέσα στην οικογένεια. Σήμερα, ολοένα και πληθαίνουν στη λογοτεχνία οι νέοι τύποι οικογένειας (μονογονεϊκή, διαζευγμένοι γονείς κτλ.) με τους γονεϊκούς ρόλους πιο διευρυσμένους και εύκαμπτους (Κανατσούλη, 2014, σσ. 35, 46-47). Ωστόσο, η ελληνική παιδική λογοτεχνία ελάχιστα ασχολήθηκε με αμφιλεγόμενα θέματα, όπως η ομοφυλοφιλία. Παρά τις κοινωνικές εξελίξεις, οι ομοφυλόφιλοι μπαμπάδες κρίνονται ακατάλληλοι στα παιδικά αναγνώσματα και γι' αυτό απουσιάζουν πλήρως. Αντίθετα, στο εξωτερικό ήδη από τη δεκαετία του 1980, ο αριθμός τέτοιων εικονοβιβλίων είναι αρκετά ικανοποιητικός, αφού όλο και πληθαίνουν οι οικογένειες αυτές (Γιαννικοπούλου, 2011, σσ. 1- 3, 6, 9).

Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο στο παρόν άρθρο θα ασχοληθούμε με τη λογοτεχνική πατρότητα στη μετά το 2020 εποχή –προβάλλοντας κατά το δυνατό τις πλέον όψιμες τάσεις– και θα ταξινομήσουμε το μικρό δείγμα σε τρία κυρίως μοντέλα οικογένειας με πατέρα. Ακόμη, θα παρατηρήσουμε πώς αποκαλύπτεται ο πατρικός χαρακτήρας κειμενικά (αρετές, γνωρίσματα) και εικονογραφικά (εξωτερική εμφάνιση, έκφραση προσώπου, στάση σώματος) και θα συζητήσουμε πώς σχηματίζεται το προφίλ του σύμφωνα με τρία κριτήρια: ως λογοτεχνικοί χαρακτήρες, σαν κοινωνικές κατασκευές (οικογενειακή κατάσταση, επάγγελμα, κατοικία κτλ.) και ως προς τα ηθικά τους γνωρίσματα (στάση/ εκδήλωση συναισθήματος).

Τύποι λογοτεχνικών μπαμπάδων:

Έγγαμος ετεροκανονικός πατέρας

Στην πρόσφατη εκδοτική παραγωγή συνεχίζουν να αφθονούν τα εικονοβιβλία με έγγαμους ετεροκανονικούς εργαζόμενους πατεράδες. Στην κατηγορία αυτή μπορούμε να εντάξουμε και το εικονοβιβλίο *Papa Penguin* (2022) του Άγγλου συγγραφέα Lindsay Camp. Ένας ανθρωπόμορφος πατέρας συνηθίζει μετά τη δουλειά να αφηγείται μια ιστορία για καληνύχτα στο γιο του, Σαμ. Όμως, τούτη τη φορά αυτός αργεί να επιστρέψει νωρίς στο σπίτι. Ωστόσο, προλαβαίνει τον γιο του ξύπνιο. Για να επανορθώσει ο μπαμπάς καλείται να αφηγηθεί μια διαφορετική ιστορία που δεν περιλαμβάνει υπερήρωες ή άλλα φανταστικά πλάσματα. Έτσι, μέσα από την εγκιβωτισμένη αφήγηση του ανθρωπόμορφου πατέρα ξετυλίγεται παράλληλα η ιστορία του μπαμπά πιγκουίνου. Μάλιστα, ο αναγνώστης το αντιλαμβάνεται εύκολα τόσο από τον αποκαλυπτικό τίτλο όσο και απ' το εξώφυλλο (εικόνα 1).

Εικόνα 1

Μέσα από το αφηγηματικό κείμενο αποκαλύπτεται ότι ο ανθρωπόμορφος πατέρας είναι ένας κοινός μπαμπάς με τις αδυναμίες του (αργοπορία) και αυτό είναι που τον κάνει αληθοφανή και πειστικό. Λόγω φόρτου εργασίας απουσιάζει από το σπίτι όλη μέρα, αλλά πάντα είναι εκείνος που βάζει το μικρό γιο του για ύπνο και του λέει ιστορίες για να κοιμηθεί, αφού είναι «εξαιρετικός αφηγητής» και αρκετά εφευρετικός μιας και μόνος του τις επινοεί. Εδώ λοιπόν, ο πατρικός χαρακτήρας δεν μένει στατικός αλλά διανθίζεται με μερικά ακόμη γνωρίσματα αποκαλύπτοντας το μέγεθος του ψυχισμού και της ευαίσθητης πλευράς του. Μέσα, δηλαδή, από το νιάξιμο και την ανησυχία του για τη στεναχώρια του παιδιού δηλώνει ρητά την γονεϊκή παρουσία του, τη διαθεσιμότητα και το ενδιαφέρον του. Γι' αυτό τον λόγο, δημιουργεί μια ιστορία προκειμένου να φτιάξει τη διάθεση του παιδιού που είναι φανερά πεσμένη. Μάλιστα, προβάλλοντας στον ζωόμορφο πατέρα αρετές (ευσυνειδησία) ή επιθυμίες (περισσότερος χρόνος με το παιδί), ενδόμυχα νιώθει τύψεις και προσπαθεί να εξιλεωθεί για την αργοπορία του μέσω της ιστορίας που επινοεί. Η μεγάλη διαφορά, λοιπόν, με τον μπαμπά πιγκουίνο αποτελεί ότι δεν είναι σταθερά παρών στη ζωή του παιδιού.

Ο μπαμπάς πιγκουίνος προβάλλεται ως ο άλλος εαυτός (alter ego) του ανθρωπόμορφου πατέρα κι αυτό το αντιλαμβανόμαστε μέσα από κάποιες ομοιότητες που μοιράζονται. Για παράδειγμα, και οι δύο είναι συνηθισμένοι και δεν έχουν κάποια «υπερδύναμη». Επομένως, καταρρίπτεται το στερεότυπο του δυνατού άνδρα και πατέρα.

Μάλιστα, ο πιγκουίνος πρόκειται να γίνει πατέρας και έχει μόνο μία αποστολή: να κρατήσει το αυγό ζεστό ούτως ώστε να εκκολαφτεί. Εδώ, λοιπόν, διαφαίνεται νωρίς η συνειδητοποίηση του πατρικού ρόλου που έχει αναλάβει. Επίσης, ο πιγκουίνος είναι ο τύπος του πατέρα που κάθεται στο σπίτι με το μωρό και αντλεί ευχαρίστηση από την πατρότητα. Με αυτόν τον τρόπο, ο συγγραφέας ανατρέπει τον συμβατικό έμφυλο ρόλο που έχουμε συνηθίσει να αποδίδεται στον πατέρα. Έρχεται σε άμεση σωματική επαφή με το αυγό γιατί «το ισορροπεί πάνω στα πόδια του» ώστε να μην εκτεθεί στον κρύο πάγο. Την ίδια στιγμή, υπομένει στωικά τις χαμηλές καιρικές συνθήκες (σύγκρουση με φύση) για εβδομάδες, την ίδια του την πείνα (σύγκρουση με εαυτό) παραμένοντας αφοσιωμένος αλλά και υπεύθυνος απέναντι στο νεοσσό.

Το έξυπνο εύρημα με τις δύο παράλληλες αφηγήσεις και τους μπαμπάδες που μοιράζονται πολλές ομοιότητες αποτυπώνει με μαεστρία η Γιαπωνέζα εικονογράφος Momoko Abe. Πρώτα απ' όλα, αμφοτέρων η εμφάνιση αποδίδεται αρκετά ρεαλιστικά. Ιδίως, ο ανθρωπόμορφος είναι ψηλός και λεπτός, έχει μαύρα μαλλιά και λευκή επιδερμίδα θυμίζοντας τον μέσο δυτικό άνδρα. Η ένδυσή του (γραβάτα, πουκάμισο) παραπέμπει περισσότερο σε υπάλληλο γραφείου. Παρόμοια, ο μπαμπάς πιγκουίνος είναι μεγάλοςσώμος αλλά ελαφρώς ευτραφής. Τα χρώματα της εμφάνισής του (μαύρο και λευκό) παραπέμπουν στους χρωματικούς τόνους του ανθρωπόμορφου, ενώ φορά την ίδια χαρακτηριστική γραβάτα και κόκκινα γυαλιά όπως κι ο πρώτος. Άλλη εικονογραφική ομοιότητα είναι η στενή σωματική επαφή με την οποία προσεγγίζουν οι δύο μπαμπάδες τα μικρά τους, αφού τα αγκαλιάζουν και τα κοιτάζουν στα μάτια ευλαβικά. Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι ο ανθρωπόμορφος πατέρας παραμένει χαμογελαστός σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Αντίθετα, στο πρόσωπο του ζωόμορφου καθρεφτίζεται η εναλλαγή συναισθημάτων (χαρά, κούραση, αγωνία) για να καταλήξει στην ευφορία.

Στον ίδιο τύπο πατέρα μπορούμε να εντάξουμε και το επόμενο παιδικό βιβλίο με τίτλο *Friday Night WrestleFest* (2020) της Αμερικανίδας J.F.Fox. Κάθε Παρασκευή βράδυ (όπως φανερώνεται ήδη από τον τίτλο) ένας παντρεμένος πατέρας συνηθίζει, αντί για μια απλή ρουτίνα ύπνου, να παίζει με τα δίδυμα παιδιά του ένα παιχνίδι πάλης πριν κοιμηθούν. Μάλιστα, σε μια δεύτερη ανάγνωση θα μπορούσε να ειπωθεί ότι όλη η προσπάθεια να πάνε τα παιδιά για ύπνο μοιάζει με έναν «αγώνα» για τον γονιό, όπως αποκαλύπτεται από την εικόνα του εξώφυλλου (εικόνα 2).

Εικόνα 2

Ο συγκεκριμένος πατέρας, όχι μόνο δεν είναι συνηθισμένος αλλά είναι αντισυμβατικός, απελευθερωμένος και συμβαδίζει με την σημερινή εποχή. Μπορεί να είναι αθλητικός αλλά σε καμία περίπτωση μυώδης με καλογυμνασμένο σώμα. Έτσι, αποκαθλώνεται η στερεοτυπική εικόνα που έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε τον άνδρα στις διαφημίσεις ή σε μεγάλες αθλητικές οργανώσεις. Μπορεί να φέρει το προσωνύμιο «επικίνδυνος μπαμπάς» σε μια προσπάθεια του τριτοπρόσωπου αφηγητή να μας πείσει για τις φοβερές αγωνιστικές του ικανότητες, αλλά τελικά ο τίτλος που κατακτά σαν άλλος αθλητής είναι «ΜΠΑΜΠΑΣ», αφού παίζοντας με τα παιδιά του τον ανατρέπουν. Γίνεται σύντροφος και φίλος τους, «μικραίνει» για να μεγαλώσουν εκείνα, «τσαλακώνεται» και δείχνει αδύναμος για να μπορεί να συμμετέχει σε ένα έντονο και ενεργητικό παιχνίδι μαζί τους.

Η εικονογράφηση του Micah Player απογειώνει το βιβλίο χωρίς αμφιβολία. Το αστείο που ενοικεί στην ιστορία δεν θα ήταν εύκολα αντιληπτό χωρίς τις χιουμοριστικές εικόνες. Ο πατέρας απεικονίζεται ρεαλιστικά και μεγαλόσωμος συγκριτικά με τα παιδιά του. Έχει μουστάκι, φοράει κόκκινα γυαλιά και κίτρινη κορδέλα στα μαύρα του μαλλιά. Επιπλέον, γίνεται πιο αληθοφανής γιατί έχει βγάλει τα ρούχα της δουλειάς και είναι ντυμένος πρόχειρα (κοντομάνικο μπλουζάκι, παντελόνι πιτζάμας και κάλτσες) στο σπίτι. Είναι αρκετά ευκατάστατος και μετά τη δουλειά παραλαμβάνει τα παιδιά του και μαζί επιστρέφουν σπίτι αργά το απόγευμα. Παρότι κουρασμένος, επιλέγει να περάσει ποιοτικό χρόνο μαζί τους και σε όλη τη διάρκεια του παιχνιδιού έρχεται κυριολεκτικά σώμα με σώμα με τα παιδιά, όχι όμως ανταγωνιστικά. Αντίθετα, στην αρχή υπομένει τις επιθέσεις τους και μετά δεν σταματά στιγμή να τα πειράζει (γαργάλημα, ζούληγμα) κλείνοντάς τα στη ζεστή του αγκαλιά και γεμίζοντάς τα φιλία. Δεν τον ενοχλεί που δείχνει υποχωρητικός στα μάτια των παιδιών γιατί ξέρει ότι έχει κερδίσει τον σεβασμό και την αγάπη τους.

Μόνος πατέρας με παιδιά

Αν και το πυρηνικό μοντέλο οικογένειας είναι το επικρατέστερο, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι η μοναδική μορφή οικογένειας. Επόμενο, λοιπόν, μοντέλο οικογένειας που αναδεικνύεται μέσα από τα παιδικά βιβλία είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες. Ανάλογο παράδειγμα αποτελεί η πατρική φιγούρα στο *Να σας πω για τον μπαμπά μου;* (2023) του Βασίλη Κουτσιαρή (εικόνα 3) που αποτυπώνει τη σπουδαιότητα που διαδραματίζει ένας μόνος πατέρας στη ζωή και στην καθημερινότητα της κόρης του. Στην ιστορία αυτή, η μικρή πρωτοπρόσωπη αφηγήτρια επιχειρεί να μας τον συστήσει μιλώντας με θαυμασμό για τις αρετές και ικανότητες του πατέρα της, απαντώντας ταυτόχρονα στον ερωτηματικό τίτλο του βιβλίου.

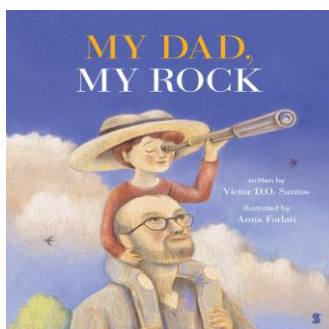

Εικόνα 3

Ο πατρικός χαρακτήρας προβάλλεται μέσα από την παιδική ματιά, μπορεί να μοιάζει σαν όλους τους άλλους, αλλά για την κόρη του «είναι υπερήρωας!». Αυτή η υπερβολή του κειμένου εξηγείται καλύτερα στα επόμενα δισέλιδα όταν παρουσιάζονται τα ιδιαίτερα χαρίσματά του. Για παράδειγμα, έχει εκπληκτικές σωματικές ικανότητες και αντοχές αφού «τρέχει σαν τον άνεμο!» ή «σκαρφαλώνει με ευκολία παντού!» και «δεν φοβάται τα άγρια ζώα!».

Η εικονογράφηση της Ράνιας Ηλιάδου συμπληρώνει το λιτό και πολύ σύντομο κειμενικό λόγο, δίνοντας μεγαλύτερο βάθος στην ιστορία. Ενώ στο κείμενο ο πατρικός χαρακτήρας είναι το πρόσωπο που έχει ενεργό ρόλο, εικονογραφικά αποκαλύπτονται οι κοινές δραστηριότητες πατέρα-κόρης. Επίσης, αντίθετα με τη λεκτική αφήγηση, ο ανθρωπόμορφος πατέρας απεικονίζεται πολύ κοινός και συνηθισμένος. Συγκεκριμένα, είναι λευκός, λεπτός και μεσαίου αναστήματος. Φορά γυαλιά και είναι ντυμένος με στερεοτυπικά για το φύλο του σκουρόχρωμα ρούχα (πουλόβερ, παντελόνι). Ωστόσο, το στρογγυλό του πρόσωπο δηλώνει ζεστασιά και δείχνει φιλικότητα. Παρόλο που φροντίζει μόνος του την κόρη του, ορισμένες φορές την αφήνει στον πατέρα του για να την προσέχει. Αυτό σημαίνει ότι πιθανότατα εργάζεται σε πόλη, όπως υποδηλώνουν οι ψηλές πολυκατοικίες που διακρίνονται από το μπαλκόνι ή το παράθυρο του σπιτιού του. Ακόμη, αναλαμβάνει οικιακές εργασίες όπως το άπλωμα της μπουγάδας τη νύχτα ή το μαγείρεμα αλλά βρίσκει τον καιρό να απολαμβάνει τη συντροφιά της κόρης του. Ο πατέρας δρα σε κλειστούς ή ανοικτούς χώρους. Για παράδειγμα, όταν η κόρη του είναι άρρωστη της συμπαραστέκεται παραμένοντας κοντά της στο παιδικό δωμάτιο ενώ είναι ιδιαίτερα περιποιητικός μαζί της, δείχνει ειλικρινές ενδιαφέρον και στοργή κρατώντας της ενθαρρυντικά το χέρι και κοιτώντας τη τρυφερά στα μάτια. Στον εξωτερικό χώρο, τους συναντάμε να πηγαίνουν μαζί στο σινεμά. Άλλες φορές, βρίσκονται οι δυο τους στην ταράτσα και κατασκευάζουν μαζί χάρτινες σαΐτες.

Επόμενο βιβλίο που ανήκει στον ίδιο πατρικό τύπο είναι το *My dad, my rock* (2024) του Βραζιλιάνου συγγραφέα Victor Santos. Ο μικρός Όλιβερ δεν γνώρισε ποτέ τον παππού του αλλά ούτε και ο παππούς πρόλαβε να χαρεί τον γιο του. Μέσα από την τρυφερή ιστορία, ο μικρός προσπαθεί να του περιγράψει τον μπαμπά του και όσα θαυμάζει σε αυτόν. Έτσι, αναδεικνύεται η στενή σχέση πατέρα-γιου (εικόνα 4).

Εικόνα 4

Ο πατέρας αποκαλύπτεται μέσα από την πρωτοπρόσωπη αφήγηση του γιου του με τη μέγιστη αληθοφάνεια. Πρόκειται για έναν κανονικό μπαμπά «όπως όλοι οι άλλοι» με

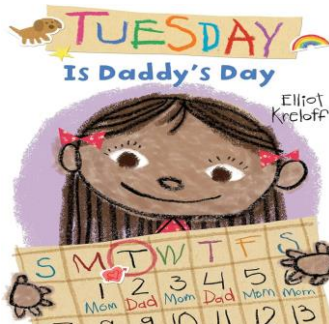
τη μόνη διαφορά ότι δεν φροντίζει απλώς το παιδί του αλλά το μεγαλώνει μόνος του. Γι' αυτό και ο γιος του τον αποκαλεί χαρακτηριστικά «Μπαμπάς Χταπόδης» επειδή του δίνει την εντύπωση ότι έχει πέντε μάτια, χέρια και πόδια. Η ομότιτλη φράση («ο μπαμπάς μου, ο βράχος μου») που επαναλαμβάνεται μέσα στο κείμενο δείχνει την αξιοπιστία του πατρικού χαρακτήρα αφού το ίδιο το παιδί αναγνωρίζει ότι μπορεί να βασιστεί πάνω του. Εξαιτίας της διαπροσωπικής συνύπαρξης ο μπαμπάς γνωρίζει τον Όλιβερ σπιθαμή προς σπιθαμή κι αν αυτός «είναι από πίσω του, πάντα ξέρει τι συμβαίνει». Ακόμη, του διαβάζει βιβλία για καληνύχτα ενώ συνοδεύει τον μικρό στο σχολείο αποχαιρετώντας τον με μια αγκαλιά· γιατί, όπως δηλώνει, «οι αγκαλιές είναι πάντα τροφή για την καρδιά». Εδώ, πολύ εύστοχα ο συγγραφέας απενεχοποιεί την επαφή με το σώμα του πατέρα αποδομώντας τις έμφυλες προκαταλήψεις σχετικά με την εγγύτητα. Στις βόλτες τους, σταθερά πιάνει τον μικρό από το χέρι. Πάντα ορεξάτος και έτοιμος για παιχνίδι κάνει αστείες γκριμάτσες δημόσια προκειμένου να τον διασκεδάσει χωρίς να ενδιαφέρεται για την άποψη των άλλων. Επίσης, δεν παραλείπει να τον παρηγορήσει όταν εκείνος χτυπήσει ή να τον ακούσει προσεκτικά και να τον συναισθάνεται όταν κλαίει. Και αυτός ο «ζεστός» και ευσυγκίνητος μπαμπάς είναι η επιτομή του φεμινιστικού πατέρα, που προτρέπει τον γιο του να μην ντρέπεται διότι «οι άντρες που δεν κλαίνε δεν είναι αληθινοί».

Η εικονογράφηση της Ιταλίδας Anna Forlati συλλαμβάνει πολύ επιτυχημένα το πνεύμα του βιβλίου εμπλουτίζοντάς το, όμως, με νέα στοιχεία. Έτσι, μόνο δια της εικόνας αντλούμε πληροφορίες για την εξωτερική εμφάνιση του πατέρα. Αυτός παρουσιάζεται λευκός με αραιά γκριζα μαλλιά και μουσάκι. Φορά γυαλιά μυωπίας και φαίνεται αρκετά ψηλός και αδύνατος. Επίσης, δείχνει αρκετά αθλητικός αφού έχει ποδήλατο και ανάλογο εξοπλισμό. Εικάζουμε ότι πιθανώς εργάζεται για να μπορεί να φροντίζει μόνος του τον γιο του χωρίς βοήθεια. Οι δραστηριότητες πατέρα-γιου δεν είναι αποκλειστικά νυχτερινές αλλά και ημερήσιες, εξωτερικές και λιγότερο εσωτερικές. Σε ότι αφορά τις τελευταίες, μπορεί να γιορτάζει τα γενέθλια του γιου του στο σπίτι τους. Μάλιστα, φαίνεται μεγάλο πειραχτήρι γιατί αφαιρεί τη σαντιγί με το δάχτυλό του από το πρόσωπο του μικρού ενώ διακρίνουμε μια υποψία χαμόγελου στο δικό του. Άμεσα διαθέσιμος, παρηγορεί τον Όλιβερ όταν οι κεραυνοί της νύχτας τον κρατούν ξύπνιο και δεν μπορεί να κοιμηθεί. Σε ότι αφορά τις εξωτερικές δραστηριότητες, πηγαίνουν βόλτα με το ποδήλατο ή ο πατέρας σκάβει έναν λάκκο για να φυτέψουν μαζί ένα δέντρο. Στην πορεία, του μαθαίνει πώς να το φροντίζει μόνος του αλλά δεν τον εγκαταλείπει ποτέ. Σε ότι αφορά τις εκφράσεις του προσώπου του μπαμπά απεικονίζεται τις περισσότερες φορές, χαμογελαστός και ευδιάθετος, και αυτό τον μετατρέπει αυτόματα σε προσιτό και συμπαθητικό χαρακτήρα.

Διαzeugμένος ομοφυλόφιλος πατέρας

Άλλος πατρικός τύπος που αναδεικνύεται μέσα από τη σύγχρονα παιδικά βιβλία είναι ο διαzeugμένος πατέρας. Μάλιστα, το εικονοβιβλίο *Tuesday is daddy's day* (2023) του Αμερικανού συγγραφέα και εικονογράφου Elliot Krelloff πρωτοπορεί καθώς προσεγγίζει συνδυαστικά όχι μόνο το θέμα του διαzeugίου αλλά και της ομοφυλοφιλίας. Σε μια ιδιαίτερα μοντέρνα οικογένεια, οι διαzeugμένοι γονείς ενός μικρού κοριτσιού μοιράζονται από κοινού την επιμέλειά του ενώ συμβιώνουν αρμονικά για χάρη της. Όπως

είναι προφανές κι από τον τίτλο του εξώφυλλου (εικόνα 5) οι Τρίτες είναι οι μέρες που την επιμέλεια έχει ο πατέρας, ο οποίος πλέον συζεί με τον σύντροφό του.

Εικόνα 5

Τις Τρίτες, στον προσυμφωνημένο χρόνο που περνά μαζί με την κόρη του, την προσέχει αρκετά ικανοποιητικά. Φροντίζει, για παράδειγμα, να της μαγειρεύει σχετικά υγιεινά γεύματα όπως αγκινάρες ή ζυμαρικά με πράσινο pesto ή έχει κάνει τις οικιακές δουλειές στο σπίτι ώστε το παιδικό δωμάτιο είναι τακτοποιημένο. Επίσης, την παίρνει για ψώνια μαζί με τον Harry και «πάντα περνάνε μπροστά από το αγαπημένο της κατάστημα». Αν μοιάζει να την παραχαϊδεύει, αυτό οφείλεται στο ότι δεν την βλέπει σε καθημερινή βάση και επιθυμεί συνειδητά να δείχνει φιλικός και επιεικής απέναντί της, με σεβασμό στις δικές της επιθυμίες και ανάγκες. Ιδιαίτερα, συνηθίζει να εκφράζει ανοιχτά την αγάπη του προς εκείνη («Πόσο σ' αγαπάω;») και να τη φιλά λέγοντας της μια από καρδιάς «Καληνύχτα». Αποτελεί, με άλλα λόγια, τον ορισμό του δοτικού και συναισθηματικά τρυφερού μπαμπά.

Σε ότι αφορά την εικονογράφηση, ο Krcloff χρησιμοποιεί μια πλούσια και ζωνρή χρωματική παλέτα που αντικατοπτρίζει τον ενθουσιασμό και την πολύχρωμη φαντασία των παιδιών. Αλλά, κυρίως, κινείται σε ροζ και μπλε χρωματικές αποχρώσεις που αποδίδουν ανεστραμμένα τα δύο φύλα. Για παράδειγμα, το παιδικό δωμάτιο και η κουζίνα στο σπίτι του πατέρα είναι ροζ, ενώ στο σπίτι της μητέρας μπλε. Ο πατρικός χαρακτήρας θυμίζει σκίτσο που συνήθως ζωγραφίζουν τα παιδιά. Είναι λευκός και μύωπας. Κοντός και με κάποια παραπανίσια κιλά που μάλλον δεν αποπνέει αρρενωπότητα. Η στρογγυλή του μορφή εκπέμπει συναισθηματική σταθερότητα και γλυκύτητα σε αντίθεση με τα αρρενωπά χαρακτηριστικά του (μαύρα μαλλιά και μούσια) και τα κάπως τυπικά ρούχα (υπάλληλου γραφείου), δηλαδή καρό/λευκό πουκάμισο και παντελόνι. Από την άλλη, όταν μαγειρεύει είναι πολύ πιο άνετος, φορά γάντια κουζίνας και ποδιά. Το σπίτι του διαθέτει ένα πλήρες εξοπλισμένο παιδικό δωμάτιο (με γραφείο, βιβλία, παιχνίδια) αποκαλύπτοντας το γνήσιο πατρικό ενδιαφέρον. Είτε βρίσκεται σε εξωτερικούς χώρους (βόλτα στους δρόμους) είτε σε εσωτερικούς (λεωφορείο, σπίτι) απεικονίζεται πάντα στο πλευρό της κόρης του και χαμογελαστός. Ειδικά, η σκηνή στο λεωφορείο, όπου η μικρή βρίσκεται κοντά στο παράθυρο και αυτός από πίσω της, υπογραμμίζει την προστατευτική του στάση. Η στενή διαπροσωπική τους σχέση αποκαλύπτεται ακόμα καλύτερα όταν βρίσκονται οι δυο τους στο δωμάτιό της.

Ξαπλωμένος με τα ρούχα του στην ροζ κουκέτα δίπλα της τής διαβάζει ιστορίες για καληνύχτα.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα παραπάνω ενδεικτικά παραδείγματα σύγχρονων εικονοβιβλίων, η θεματική της πατρότητας είναι σημαντική καθώς αφορά τις σχέσεις γονέα-παιδιού και βοηθά τους αναγνώστες να ταυτιστούν με τους χαρακτήρες και να αναλογιστούν τον εαυτό τους και τις σχέσεις τους με τον δικό τους πατέρα. Αναδεικνύονται νέες μορφές οικογένειας όπως μονογονεϊκή οικογένεια ή διαζευγμένοι ομοφυλόφιλοι μπαμπάδες και τα παιδιά-αναγνώστες εξοικειώνονται καλύτερα με αυτές και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μεγαλύτερη αποδοχή των διαφορετικών μορφών οικογένειας.

Οι πατρικοί χαρακτήρες, στο σύνολό τους, είναι ανθρωπόμορφοι και ένας μόνο ζώομορφος (*Para Penguin*). Είναι σαφέστατα κεντρικοί ως χαρακτήρες και αναπτυγμένοι με ποικιλία ικανοτήτων και αρετών (διαθεσιμότητα, υπομονή, ανοχή, αφοσίωση κ.ο.κ.). Τα προτερήματα αυτά αποκαλύπτονται σταδιακά καθώς προχωρά η ιστορία. Παρόλα αυτά, δεν αποσιωπώνται και τα ελαττώματά τους, όπως για παράδειγμα, η αργοπορία τους (*Para Penguin*), ή ο περιορισμένος χρόνος που διαθέτουν για το παιδί τους λόγω των υποχρεώσεων στη δουλειά (*Να σας πω για τον μπαμπά μου;*). Τις περισσότερες φορές, είναι συνηθισμένοι και πειστικοί έχοντας φυσική και ρεαλιστική συμπεριφορά. Ενώ, η ανωνυμία τους κάνει να αποτελούν πιο καθολικά πρότυπα, ωστόσο το προσωνύμιο «Μπαμπάς Χταπόδης» που χαρίζει ο Όλιβερ στον μπαμπά του τον καθιστά πιο αληθοφανή. Τέλος, έχουν, αναμφίβολα πολυδιάστατο ρόλο διότι επωμίζονται πολλές ευθύνες, ιδίως οι μόνοι μπαμπάδες που όλα τα κάνουν μόνοι τους.

Ως προς τα δημογραφικά γνωρίσματα, δύο είναι παντρεμένοι και ετεροφυλόφιλοι και δύο άλλοι μεγαλώνουν μόνοι τα παιδιά τους. Ενώ ένας μόνο από αυτούς παρουσιάζεται διαζευγμένος και ομοφυλόφιλος (*Tuesday is daddy's day*). Ακόμη, όλοι έχουν ένα παιδί εκτός από τον μπαμπά του *Friday Night WrestleFest* που έχει τρία. Στο σύνολό τους, οι πατρικοί χαρακτήρες εργάζονται κι αυτό το αντιλαμβανόμαστε μέσα από την ενδυμασία (ρούχα γραφείου), τα χαρακτηριστικά αντικείμενα που τους συνοδεύουν (καφέ δερμάτινη τσάντα) (Γιαννικοπούλου & Μακρή, 2007, σ. 513) ή την καλή ζωή που προσφέρουν στα παιδιά τους (μεγάλο σπίτι, παιδικό δωμάτιο με παιχνίδια). Άρα, όλοι τους έχουν οικονομική άνεση, είναι μεσοαστοί και ζουν σε μεγάλα αστικά κέντρα. Ενίοτε, αφήνουν το παιδί σε κάποιον άλλον (παππούς ή διακανονισμός με την πρώτη σύζυγο).

Σε σύγκριση με παλαιότερα εικονοβιβλία, οι σημερινές πατρικές φιγούρες είναι παρούσες στη ζωή των παιδιών τους, διαδραματίζοντας ένα σημαντικό ρόλο στη ζωή τους. Βέβαια, οι μόνοι μπαμπάδες εμπλέκονται πιο ενεργά και καθημερινώς, καθώς έχουν την πλήρη ευθύνη και αποδεικνύονται εξαιρετικά ικανοί και άξιοι. Αντίθετα, οι έγγαμοι «συναντώνται» με τα παιδιά τους κυρίως σε νυχτερινές δραστηριότητες εξαιτίας της δουλειάς τους. Τέλος, ο διαζευγμένος ομοφυλόφιλος πατέρας συμμετέχει μεν ισότιμα με την πρώην σύντροφό του στην ανατροφή της κόρης του αλλά τη βλέπει συγκεκριμένες μέρες. Οι δραστηριότητες που προκύπτουν είναι πολλαπλές καλύπτοντας ολόπλευρα τις ανάγκες του παιδιού. Για παράδειγμα, μπορεί να είναι ρουτίνας, όπως η συνοδεία στο σχολείο (*My dad, my rock, Tuesday is daddy's day*) και το διάβασμα ή επινόηση ιστορίας

πριν τον ύπνο (*Tuesday is daddy's day, Papa Penguin*), αλλά μπορεί επίσης να συμμετέχουν σε έντονα σωματικά παιχνίδια (*Friday Night WrestleFest*) ή παιχνίδι ρόλων (*My dad, my rock*). Άλλοτε, μπορεί να είναι και εξωτερικές, όπως χόμπι π.χ. σινεμά (*Να σας πω για τον μπαμπά μου;*), υπαίθριες όπως η κηπουρική ή σπορ π.χ. βόλτα με το ποδήλατο (*My dad, my rock*).

Όσον αφορά τα ηθικά τους γνωρίσματα, στο σύνολό τους, οι λογοτεχνικοί πατέρες έχουν καλές προθέσεις κτίζοντας υγιείς, στενές σχέσεις και μακροχρόνιους δεσμούς με τα παιδιά τους (ανεξαρτήτως φύλου). Όλοι τους επιδιώκουν να περάσουν ποιοτικό χρόνο μαζί τους και είναι πρόθυμοι να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους (για παιχνίδι, συντροφιά, ύπνο), στα ενδιαφέροντα και στη φροντίδα τους οποιαδήποτε στιγμή. Αυτό μαρτυρά την αφοσίωσή τους. Γι' αυτό, εμπλέκονται σε συζητήσεις μαζί τους (*Papa Penguin*) ή δείχνουν κατανόηση και ακούν προσεκτικά τις ανησυχίες τους (*My dad, my rock*). Κάποιες φορές, «μικραίνουν» για να γίνουν σύντροφοι στο παιχνίδι τους (*Friday Night WrestleFest, My dad, my rock, Να σας πω για τον μπαμπά μου;*). Παράλληλα, τόσο οι αστεϊσμοί τους (*My dad, my rock*) όσο και η υποχώρηση στο παιχνίδι (*Friday Night WrestleFest*) είναι που τους μετατρέπει σε συμπαθητικούς χαρακτήρες. Σε πολλά εικονοβιβλία, οι μπαμπάδες είναι προστατευτικοί, φροντίζοντας να μην ξεφύγουν της προσοχής τους τα παιδιά στη βόλτα ή κατά την επιστροφή από το σχολείο (*My dad, my rock, Tuesday is daddy's day*). Άλλο κοινό στοιχείο των μπαμπάδων είναι η συναισθηματική στήριξη. Άλλοτε παρηγορούν τα παιδιά τους όταν δεν μπορούν να κοιμηθούν (*My dad, my rock*) και άλλοτε προσπαθούν να βελτιώσουν τη διάθεσή τους (*Papa Penguin, Tuesday is daddy's day*). Σπανιότερα, όπως στο *Να σας πω για τον μπαμπά μου;* ο πατέρας φροντίζει την άρρωστη κόρη του και της συμπαραστέκεται. Οι παραπάνω συμπεριφορές δείχνουν την τρυφερή τους πλευρά, μετατρέποντάς τους σε φεμινιστικούς χαρακτήρες που δεν φοβούνται να δείξουν ευαισθησία και στοργή.

Από την άλλη, η εικονιστική αφήγηση μας βοηθάει να συνθέσουμε καλύτερα το πορτραίτο του λογοτεχνικού πατέρα. Ως προς την εξωτερική τους εμφάνιση, όλοι είναι ανοιχτόχρωμοι πλην ενός (*Friday Night WrestleFest*), συνήθως ψηλόλιγνοι εκτός από έναν (*Tuesday is daddy's day*). Οι περισσότεροι πατέρες είναι στρογγυλοπρόσωποι, ίσως για να αποδοθεί η τρυφερή πλευρά τους. Στην πλειονότητά τους αναπαρίστανται χαρωποί να ανταλλάσσουν βλέμματα ικανοποίησης με τα παιδιά τους (*Papa Penguin, My dad, my rock*). Σε άμεση αντίθεση με τα παραπάνω χαρακτηριστικά έρχονται τα πυκνά σκουρόχρωμα μαλλιά και τα γένια που φέρει η πλειοψηφία και, θα λέγαμε, συμβολίζουν την αρρενωπότητα. Αναφορικά με την ενδυμασία τους, το ντύσιμο άλλων μπαμπάδων αποπνέει απλότητα και νεανικότητα, ενώ άλλων ακολουθεί πιο στερεοτυπικά πρότυπα, δηλώνοντας τη φύση του επαγγέλματος τους (υπάλληλος γραφείου). Ενώ μόλις δύο μαγειρεύουν με ποδιά, όπως στο *Να σας πω για τον μπαμπά μου;* και στο *Tuesday is daddy's day*. Συχνότερα οι σύγχρονοι λογοτεχνικοί πατέρες εκδηλώνουν την αγάπη τους με σωματική επαφή, όπως ζεστές αγκαλιές στο κρεβάτι διαβάζοντας βιβλία, κρατώντας τα χέρια των παιδιών στη βόλτα ή συμμετέχοντας σε σωματικά παιχνίδια (γαργάλημα). Σπανιότερα, τα φιλάνε όπως στο *Friday Night WrestleFest*. Όλοι οι πατρικοί χαρακτήρες τοποθετούνται δίπλα ή κοντά στους παιδικούς χαρακτήρες δηλώνοντας την οικειότητα και τις φιλικές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

Επιλογικά, η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία έχει κατορθώσει να αποδομήσει παγιωμένα έμφυλα στερεότυπα παρουσιάζοντας πατρικούς χαρακτήρες που ξεφεύγουν από παραδοσιακά ανδρικά πρότυπα. Οι πατέρες απεικονίζονται πλέον αντισυμβατικοί και πολυδιάστατοι, με ενεργή συμμετοχή και δυναμικό ρόλο στη ζωή των παιδιών τους. Χαρακτηρίζονται από τρυφερότητα, φιλικότητα και παιχνιδιάρικη διάθεση, αντλώντας χαρά και ευχαρίστηση από την πατρότητα. Ιδιαίτερα, οι μόνοι μπαμπάδες παρουσιάζονται αξιόπιστοι και νιώθουν ικανοί να αναλάβουν τα παιδιά τους. Αλλά όλοι αποτελούν καλά γονεϊκά πρότυπα που καταφέρνουν να συνδυάζουν την οικογενειακή ζωή με την επαγγελματική. Η άμεση σωματική επαφή με τα παιδιά απενοχοποιείται, ενώ η έκφραση συναισθημάτων και ευαισθησίας αντικαθιστά το πρότυπο του ηγεμονικού ανδρισμού και της αρρενωπότητας. Αντίθετα, η ευαισθησία τους, τα γλυκά και ήρεμα πρόσωπά τους δείχνουν ανδρικές φιγούρες που έχουν συμφιλιωθεί ακόμη και με τη θηλυκή τους πλευρά. Μάλιστα, δεν είναι μόνο οι κοριτσομπαμπάδες φεμινιστικοί χαρακτήρες αλλά και οι μπαμπάδες που έχουν γιους. Αυτές οι απεικονίσεις αντανακλούν τις ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί και προσφέρουν στα παιδιά εξισορροπημένα πρότυπα διευρύνοντας τους ορίζοντές τους (Τσιλιμένη, 2013, σ.116).

Από την άλλη πλευρά, αξίζει να επισημάνουμε ότι η αποδόμηση των στερεοτύπων δεν προχωρά πάντα σε βάθος. Για παράδειγμα, μόνο σε δύο βιβλία οι έμφυλοι χρωματικοί συμβολισμοί αποδίδονται ανεστραμμένα στα δύο φύλα, στο *Tuesday is daddy's day*, η κουζίνα ή το παιδικό δωμάτιο στο σπίτι του πατέρα είναι ροζ ενώ στο σπίτι της μητέρας είναι μπλε. Ακόμη, στα περισσότερα βιβλία η πατρική φιγούρα δεν φαίνεται να κάνει οποιαδήποτε οικιακή εργασία (εκτός του πλυσίματος ή μαγειρέματος) με εξαίρεση δύο. Μόνο διά της εικονογράφησης μπορούμε να εικάσουμε ότι το σπίτι ή το παιδικό δωμάτιο είναι τακτοποιημένο. Όλα τα παραπάνω συντηρούν τις παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με τον έμφυλο διαμοιρασμό ρόλων στο σπίτι και δεν τις ανατρέπουν. Ακόμη, εκτός από έναν πατέρα, οι υπόλοιποι έχουν από ένα παιδί κι αυτό ίσως υπονοεί ότι δεν θα ήταν σε θέση να φροντίσουν περισσότερα. Οι σχέσεις μεταξύ πατέρων και παιδιών πάντως παρουσιάζονται αρκετά αρμονικές. Αυτό μπορεί να αντικατοπτρίζει εν μέρει την πραγματικότητα, από την άλλη όμως μόνο σε ένα βιβλίο (*Να σας πω για τον μπαμπά μου;*) υπάρχει ωραιοποίηση/ εξιδανίκευση των αρετών του πατέρα. Πάντως, σε γενικές γραμμές ο λογοτεχνικός πατέρας των σύγχρονων παιδικών βιβλίων προσεγγίζει με πλουραλισμό τα πατρικά πρότυπα της εποχής μας.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Κουτσιαρής, Β. (2023). *Να σας πω για τον μπαμπά μου*; Εικονογράφηση: Ράνια Ηλιάδου. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.
- Camp, L. (2022). *Papa Penguin*. Εικονογράφηση: Momoko Abe. London: Andersen Press Ltd.
- Fox, J.F. (2020). *Friday Night WrestleFest*. Εικονογράφηση: Micah Player. New York: Roaring Brook Press.
- Kreloff, E. (2023). *Tuesday is daddy's day*. Εικονογράφηση: Elliot Kreloff. New York: Holiday House.

Santos, V. (2024). *My Dad, My Rock*. Εικονογράφηση: Anna Forlati. Minnesota: Scribble.

Ελληνόγλωσση

- Γαβριηλίδου, Σ. (2018). *Εκδότες βιβλία παιδιά*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2004). Το χιούμορ της εικόνας στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. *Κείμενα*, 1. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2024, από <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/460>
- Γιαννικοπούλου, Α. & Μακρή, Μ. (2007). Πώς ο ΠΑΤΕΡΑΣ έγινε ΜΠΑΜΠΑΣ: Παρατηρώντας την εικόνα του στα παιδικά βιβλία. Στο Δ. Χατζηδήμου, Κ. Μπίκος, Π. Στραβάκου & Κ. Χατζηδήμου (Επιμ.), *5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο: Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα, 24-26 Νοεμβρίου 2007: Πρακτικά* (σσ. 513-519). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Στη χώρα των χρωμάτων: Το Σύγχρονο Εικονογραφημένο Παιδικό Βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2011). Ομοφυλόφιλος γονιός σε εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο; Δεν υπάρχει!!!!, *Κείμενα*, 14. Ανακτήθηκε 7 Αυγούστου 2024, από <https://journals.lib.uth.gr/index.php/keimena/article/view/537>
- Δευτεραίος, Π., Θάνος Θ. & Παπαλέξη, Σ. (2022). Η διαμόρφωση έμφυλων στερεοτύπων σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας: Η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος. Στο Θ. Θάνος & Δ. Κογκίδου (Επιμ.), *Φύλο και Εκπαίδευση: για μια συμπεριληπτική εκπαίδευση χωρίς βία και διακρίσεις* (σσ. 2-21). Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.
- Καλλιέρου, Α. (2013). *Άνδρας ο Αγαπημένος Άγνωστος*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κανατσούλη, Μ. (2004). *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κανατσούλη, Μ. (2007). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανατσούλη, Μ. (2008). *Ο ήρωας και η ηρωίδα με τα χίλια πρόσωπα: Νέες απόψεις για το φύλο στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κανατσούλη, Μ. (2011). *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα. Όψεις και Απόψεις*. Αθήνα: Πατάκη.
- Κανατσούλη, Μ. (2014). *Μυστικά, ψέματα, όνειρα και άλλα. Λογοτεχνία για αναγνώστες προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Οικονομίδου, Σ. (2013). Βίαια αγόρια: Τα αδιέξοδα του ηγεμονικού ανδρισμού σε σύγχρονα Ελληνικά εφηβικά μυθιστορήματα. Στο Δ. Αναγνωστοπούλου, Γ. Σ. Παπαδάτος, & Γ. Παπαντωνάκης (Επιμ.), *Γυναικείες και Ανδρικές Αναπαραστάσεις στη λογοτεχνία για παιδιά και νέους* (σσ. 288-301). Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Παπαδάτος, Γ. (2016). *Παιδικό βιβλίο και φιλαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις-Δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκη.
- Τσιλιμένη, Τ. (2013). Έμφυλες αναπαραστάσεις σε "βραβευμένα" από τον κύκλο του ελληνικού παιδικού βιβλίου παιδικά βιβλία, για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Στο Δ. Αναγνωστοπούλου, Γ.Σ. Παπαδάτος & Γ. Παπαντωνάκης (Επιμ.), *Γυναικείες και Ανδρικές Αναπαραστάσεις στη λογοτεχνία για παιδιά και νέους* (σσ. 108-118). Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Μεταφρασμένη

- Hunt, P. (2009). Εισαγωγή. Ο διευρυμένος κόσμος των σπουδών της λογοτεχνίας για παιδιά. Στον P. Hunt (Επιμ.), *Κατανοώντας τη λογοτεχνία για παιδιά*. (Μτφρ. Χ. Μητσοπούλου) (σσ. 13-35). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Nodelman, P. (2009). *Λέξεις για εικόνες: Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου*. (Μτφρ. Π. Πανάου, Τ.Τσιλιμένη, Επιμ.). Αθήνα: Πατάκη.
- Sarland, C. (2009). Κριτική παράδοση και ιδεολογική τοποθέτηση. Στο P. Hunt (Επιμ.), *Κατανοώντας τη λογοτεχνία για παιδιά*. (Μτφρ. Χ. Μητσοπούλου) (σσ. 62-95). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ξενόγλωσση:

- Adams, M. & O' Connell, P. & Walker, C. (2011). Invisible or Involved Fathers? A Content Analysis of Representations of Parenting in Young Children's Picturebooks in the UK. *Sex Roles* 65 (3-4), 1-13. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0011-8>
- Anderson, D. & Hamilton, M. (2005). Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Father. *Sex Roles* 52 (3-4), 145-151. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-1290-8>
- Bradford, C. (1998). Playing with father: Anthony Browne's picture books and the masculine. *Children's Literature in Education* 29 (2), 79-95. <https://doi.org/10.1023/A:1022407025112>
- Cutler, L. & Lewis, W. (2023). Portraits of Fatherhood: Depictions of Fathers and Father-Child Relationships in Award-Winning Children's Literature. *Children's Literature in Education* 55(4), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10583-023-09557-5>
- Quinn, S. (2009). The Depictions of fathers and children in best-selling picture books in the United States: A hybrid semiotic analysis. *Fathering: A Journal of Theory Research and Practice about Men as Fathers* 7(2), 140-155. <https://doi.org/0.3149/ft.0702.140>